

УДК: 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.10>

ЗАКОННІСТЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Липівський В.В.,
здобувач вищої освіти
третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
доктор філософії відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0007-2609-8551

Липівський В.В. Законність нормативно-правових актів: стан та перспективи наукового дослідження.

У змісті наукової роботи автором наголошено на актуальності теми. Відзначено, що в сучасних умовах повномасштабної агресії зі сторони росії значна кількість чинних правових норм, ухвалених в умовах воєнного стану не завжди відповідають вимогам законності як в частині їх ухвалення, так і щодо відповідності нормам права, закріплених у законодавчих актах, що зумовлює необхідність ґрунтовного доктринального аналізу феномену їх законності.

Метою цієї наукової роботи став аналіз підходів до розуміння феномену законності, з'ясування особливостей законності нормативно-правових актів як предмету наукового пізнання, а також визначення перспектив її подальшого наукового вивчення. В роботі автором досліджено основні аспекти розуміння законності, як складного, багатовимірного феномену. Наголошено на тому, що неоднозначність та багатоаспектність розуміння феномену законності в юридичній доктрині сьогодні зумовлює відповідну стратегію подальшої її наукової розробки. Це зумовлено, насамперед, важливістю узагальнення різноманітних поглядів вчених на питання законності, які обґрунтовані в юридичній літературі, визначення її особливостей як предмету сучасного наукового юридичного пошуку.

Визначено ключові вектори подальшої наукової розробки питань законності нормативно-правових актів, до яких віднесено: 1) посилення методологічного забезпечення наукового пізнання законності шляхом поєднання загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження; 2) здійснення критичного аналізу стану правового забезпечення законності нормативно-правових актів в Україні; 3) удосконалення визначення поняття «законність нормативно-правових актів», відмежування його від інших суміжних понять; 4) виокремлення та обґрунтування критеріїв виміру законності нормативно-правових актів, з'ясування особливостей практики їх застосування в Україні; 5) обґрунтування з точки зору юридичної доктрини практичних шляхів посилення законності нормативно-правових актів в Україні тощо.

Зроблено висновок про те, що проблематика законності нормативно-правових актів є актуальною темою для сучасних і подальших досліджень, зумовлена необхідністю вдосконалення процесів правотворчості і правозастосування, особливо під час воєнного стану та у післявоєнний період в Україні.

Ключові слова: законність, нормативно-правовий акт, верховенство права, верховенство закону, правотворчість, закон, підзаконний акт, правове регулювання.

Lypivskyi V.V. Legality of regulatory acts: state and prospects of scientific research.

In the content of the scientific work, the author emphasizes the relevance of the topic. It is noted that in the current conditions of full-scale aggression by Russia, a significant number of current legal norms adopted under martial law do not always meet the requirements of legality both in terms of their adoption and in terms of compliance with the norms of law enshrined in legislative acts, which necessitates a thorough doctrinal analysis of the phenomenon of their legality. The purpose of this scientific work

was to analyze approaches to understanding the phenomenon of legality, to clarify the features of the legality of regulatory legal acts as a subject of scientific knowledge, and to determine the prospects for its further scientific study. In the work, the author explores the main aspects of understanding legality as a complex, multidimensional phenomenon. It is emphasized that the ambiguity and multifacetedness of understanding the phenomenon of legality in legal doctrine today determines the appropriate strategy for its further scientific development. This is due, first of all, to the importance of generalizing the various views of scientists on the issue of legality, which are substantiated in the legal literature, determining its features as a subject of modern scientific legal research. Key vectors for further scientific development of issues of legality of regulatory legal acts have been identified, which include: 1) strengthening the methodological support of scientific knowledge of legality by combining general scientific and special scientific research methods; 2) carrying out a critical analysis of the state of legal support for the legality of regulatory legal acts in Ukraine; 3) improving the definition of the concept of «legality of regulatory legal acts», distinguishing it from other related concepts; 4) isolating and substantiating the criteria for measuring the legality of regulatory legal acts, clarifying the features of the practice of their application in Ukraine; 5) substantiating from the point of view of legal doctrine practical ways to strengthen the legality of regulatory legal acts in Ukraine, etc. It is concluded that the issue of the legality of regulatory legal acts is a relevant topic for current and future research, due to the need to improve the processes of lawmaking and law enforcement, especially during martial law and in the post-war period in Ukraine.

Key words: legality, normative-legal act, rule of law, rule of law, lawmaking, law, by-law, legal regulation.

Постановка проблеми. Актуальність проблематики законності в наш час навряд чи можна недооцінити, адже це поняття безпосередньо пов'язане із політично-правовим життям суспільства та такими його сторонами, як функції держави, правотворчість, форми реалізації правових норм, демократичний устрій, права, свободи і обов'язки людини і громадянина, а також їх гарантії, та ін. [1, с. 3-4]. Додаткової актуальності проблематиці законності додає той факт, в яких сучасних умовах перебуває Україна – у стані повномасштабної агресії зі сторони росії, з огляду на яку достатня кількість чинних правових норм, ухвалених в умовах воєнного стану не завжди відповідають вимогам законності як в частині їх ухвалення, так і в частині відповідності нормам права, закріплених у законодавчих актах.

Не зайвим буде зауважити, що поняття «законність» в юридичній літературі прийнято розглядати в декількох значеннях, основними з яких є принцип права, режим і метод. Варто погодитись із думкою О.А. Марушій, що законність являє собою принцип, режим і метод суворого, неухильного дотримання, виконання норм права всіма учасниками суспільних відносин (державою, її органами, громадськими та іншими організаціями, трудовими колективами, посадовими особами, громадянами — всіма без винятку) [2, с. 171]. Взагалі необхідно відмітити той факт, що більшість науковців у тій чи іншій манері, визначаючи поняття законності, обов'язково розглядають чи, принаймні, згадують його в контексті принципу, методу та режиму права.

Неоднозначність та багатоаспектність розуміння феномену законності в юридичній доктрині сьогодні зумовлює відповідну стратегію подальшої її наукової розробки. Це зумовлено, насамперед, важливістю узагальнення різноманітних поглядів вчених на питання законності, які обґрунтовані в юридичній літературі, визначення її особливостей як предмету сучасного наукового юридичного пошуку.

Крім того, актуальність тематики цієї наукової роботи зумовлена тривалістю наукового дослідження феномену законності, що свідчить про формування в юридичній науці різних підходів до наукового сприйняття та вивчення, характеристики пізнавальних закономірностей цього явища. Все це потребує врахування, насамперед, з метою встановлення сучасного стану наукової розробки питань законності, а також визначення перспектив її подальшого вивчення з урахуванням потреб та тенденцій розвитку вітчизняної правової системи.

Стан наукової дослідження. Проблеми законності як пізнавального феномену становили складову наукових розвідок таких вітчизняних та зарубіжних вчених як С.В. Бобровник, А.П. Засць, М.І. Козюбра, В.М. Косович, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришин, В.В. Самохвалов та ін. які приділяли увагу особливостям сучасного розуміння феномену законності, наявних підходів до її вивчення та розуміння тощо. Значна увага приділена поняттю законності в системі конституційного права України, що висвітлено в працях таких вчених-конституціоналістів як:

А.М. Івановська, О.В. Кміта, А.Р. Крусян, Т.С. Подорожня, О.В. Скрипнюк, Ю.В. Ткаченко. Проте динаміка розвитку сучасних правових систем та певна застарілість наявних наукових досліджень, зумовлюють доцільність переосмислення феномену законності з точки зору особливостей її наукового дослідження, наявного стану наукової розробки та перспектив наукового пізнання.

Тому **метою** цієї наукової роботи буде аналіз підходів до розуміння феномену законності, з'ясування особливостей законності нормативно-правових актів як предмету наукового пізнання, а також визначення перспектив її подальшого наукового вивчення.

Основна частина. Як було зазначено вище, в юридичній науці сьогодні сформувалось плюралістичне розуміння законності, що представлено у декількох значеннях. Переважною більшістю вчених законність розглядається в значенні самостійного принципу права, режиму і методу. Зокрема, О. Панасюк визначає законність, як принцип державно-правового життя, що є основою діяльності держави, усіх її гілок влади [3, с. 66]. Цю думку продовжує І. Шакірзянова, зазначаючи, що законність насамперед є принципом поведінки всіх учасників суспільних відносин у конкретному соціумі та державі, що включає в себе вимоги виконання і дотримання законів усіма державними та муніципальними органами, установами, громадськими організаціями, посадовими особами і громадянами. Крім того, законність є:

а) принципом і методом формування та діяльності всіх гілок державної влади – законодавчої, виконавчої та судової;

б) принципом і методом здійснення завдань і функцій держави, правових форм її діяльності – правотворчої та правозастосовної;

в) принципом і методом впорядкування відносин, що виникають між суб'єктами права» [4, с. 31-32].

Дуже вдало з цього приводу висловився В.В. Самохвалов, зазначаючи про те, що кризь призму взаємозв'язку верховенства права і законності, останню більш доречно розглядати як принцип. Принцип законності є складовою принципу верховенства права, який визначає стратегію формування, функціонування та розвитку режиму законності, гармонійно забезпечує взаємодію об'єктивно існуючих у суспільстві як приватних, так і публічних інтересів особи, суспільства і держави і їх взаємну відповідальність. Законність виконує роль «посередника», який немовби «переносить» право в площину реального здійснення прав і обов'язків суб'єктів законності [1, с. 23-24]. З цим важко не погодитися, адже принцип верховенства права і принцип законності дійсно щонайтісніше пов'язані і не в змозі функціонувати порізно, однак детальніше мова про це у цій роботі піде згодом. Цікавою є точка зору науковців Д. Мітровіча та Г. Вукадіновича, які, досліджуючи так звану теорію хаосу, змогли на її основі дати визначення принципу законності. На їх думку, право – це свідомо або спонтанно створена система визначеності, мета якої полягає в забезпеченні передбачуваності в поведінці суб'єктів права і надійності функціонування відповідних інституцій; таким чином принцип законності – правило чи сукупність правил, які визначають те, яким чином право має бути реалізоване» [5, с. 4].

В юридичній науці представлено погляди вчених, які розкривають поняття «законності» через поняття «режим». Під «режимом» автори праць зазвичай розуміють правовий режим, хоча іноді й трапляються визначення неюридичного характеру. Наприклад, О.А. Марушій згадує законність у контексті «режиму нормативного життя суспільства й держави, що вимагає точної відповідності поведінки суб'єктів права приписанням законів, підзаконних актів» [2, с. 82]. У той же час, Т. Андрусак тлумачить законність як режим відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, котрий утворюється в результаті неухильного дотримання їхніх вимог суб'єктами права [6, с. 217]. Також, законність розглядають як «принцип, метод та режим суворого, неухильного дотримання, виконання норм права усіма учасниками суспільних відносин» [7, с. 12-13]; пояснюючи своє бачення, автор зазначає, що законність слід розглядати як специфічне суспільне явище, що визначає пріоритет закону у відносинах між владою і особою, сприймаючи як особливий режим законність, можна за певних умов закріплювати як панування закону в суспільних відносинах, а отже, в усіх зв'язаних з державою політичних відносинах». На думку П.М. Рабіновича, законністю є режим відповідності суспільних відносин законам, підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [8, с. 33].

В юридичній науці значна кількість вчених розглядають законність в значенні особливого методу, зокрема методу управління суспільством, державою тощо. Так, О. Левченко законністю на-

живає метод управління суспільством державою, причому таке управління може здійснюватися лише правовими засобами. Метод законності виявляється в повному обсязі у здійсненні, реалізації норм права в діях органів державного підпорядкування та органів місцевого самоврядування [9, с. 86]. Так само і В. Гаращук розкриває вказане поняття трохи з іншої сторони, вказуючи на те, що законність — це метод державного управління, тобто сукупність засобів, за допомогою якої держава забезпечує належну поведінку своїх суб'єктів [10, с. 108].

Втім, сучасні вчені обґрунтовують точку зору про те, що законність варто розглядати в якості суспільного явища, критерія суспільної поведінки, елементу демократії, політичного життя суспільства тощо. На думку О. Левченка, законність «представляє соціально-правове значення, що комплексно визначає організацію та функціонування суспільства, як правового суб'єкта існування держави на законодавчих правових засадах» [9, с. 87]. Такої ж позиції притримується й І. Шакірязнова, стверджуючи, що «законність слід розглядати як специфічне суспільне явище, що визначає пріоритет прав та закону у відносинах між владою і особою». Продовжуючи свою думку, науковиця вважає, що принцип законності та демократія не просто безпосередньо пов'язані, але при цьому ще й є складовими одне одного; відтак погіршення одного безальтернативно призводить до погіршення іншого [4, с. 32]. Сюди ж можна віднести визначення Ю. Битяка, в якому вчений доводить, що законність — це необхідна умова існування будь-якої демократичної держави, одна з її обов'язкових рис [11, с. 89]. В свою чергу І. Невзоров також вважає, що законність є насамперед явищем політико-правового життя, яке можна розглядати як принцип політичної системи [12, с. 10].

Деякі науковці розглядають законність в якості критерію правової якості життя суспільства. За переконанням О. Шморгуна, це можливо завдяки тому, що вона:

- по-перше, відображає правові особливості його організації;
- по-друге, є комплексним соціально-правовим явищем, яке характеризує організацію та функціонування суспільства і держави на правових засадах [13, с. 151-152].

Дещо схожою є думка Н.М. Оніщенко, згідно з якою, законністю є «особливе соціальне явище суспільного життя та самостійний елемент механізму державно-правового регулювання, що у сучасній правовій державі розглядається, як режим відповідності суспільних відносин законам і підзаконним актам» [7, с. 15]. Погоджуючись із цим, В.В. Самохвалов надає наступне визначення законності: це обумовлене закономірностями суспільного розвитку комплексне соціально-правове явище, що складається з трьох взаємопов'язаних складових — принцип, метод і режим існування держави — і яке полягає у єдиному розумінні, суворому й неухильному виконанні всіма суб'єктами правовідносин вимог законодавчих актів, що мають відповідати принципу справедливості як у процесі правореалізації, так і в ході правотворчості [1, с. 36-37].

Вказаний аналіз підходів можливо було б продовжувати, водночас нами виокремлено найбільш типові доктринальні підходи до розуміння поняття «законність». В сучасних умовах розвитку як правової доктрини, так і юридичної практики вбачається актуальним вироблення більш індивідуалізованого розуміння законності з точки зору її прив'язки до конкретної сфери або виду юридичної практичної діяльності, в тому числі і в частині характеристики та наукового пізнання законності нормативно-правових актів. Тому спробуємо акцентувати нашу увагу саме на питанні законності нормативно-правових актів, що є вихідною умовою їх статусу як офіційного нормативного документу.

Законність слугує одним із провідних принципів, на яких здійснюється правотворчість, на ряду з демократизмом, гуманізмом, науковістю, збереженням національної самобутності, інтернаціоналізму, техніко-юридичній досконалості, та ін., і цей принцип охоплює дві сфери:

- створення нормативно-правових актів згідно із законом;
- створення правових нормативних актів.

Вказане передбачає, з одного боку, що будь-яка норма права має бути видана виключно у спосіб і на підставах, передбачених законодавством України; звідси побутує думка, що навіть неправовий акт, тобто такий, що своїм змістом виступає проти положень верховенства права, за умови дотримання формальностей, зберігатиме легітимність і, відтак, має виконуватися, допоки не буде скасований у передбачений законом спосіб [14, с. 139].

З точки зору юридичного формалізму це, можливо, і є правильним, однак вважаємо за необхідне нагадати, що саме принцип законності є складовою принципу верховенства права, а не навпаки, і навіть за іншого наукового підходу обидва принципи мають зберігати співрозмірну рівновагу

у забезпеченні функціонування та розбудови правової системи. Втім, ми притримуємось погляду, за якого законність є складовою верховенства права, адже закони можуть бути за своїм змістом будь-якими, однак для того, аби дійсно відповідати продекларованим в Конституції України засадам політико-правового життя, перш за все вони мають бути правовими, тобто відповідати положенням верховенства права, і ніяк по-іншому. Не зайвими тут будуть слова Д. Дайзенхауса, який наголошує на величезній відповідальності правотворців. На думку вченого, законність залежить від цінностей, які вкладаються у закони, відтак зло може проявляти себе ще гірше за умови вираження і впровадження його в конкретній правовій нормі. Законність будь-якого закону не залежить від правомірності його прийняття, але від змісту: той факт, що правова норма відповідає усім необхідним критеріям, не означає за замовчуванням, що така норма безумовно законна [14, с. 165]. Відтак, не варто плутати прийняття закону із обґрунтуванням його змісту, оскільки прийняття закону не є прийняттям його змісту, але підкресленням ідеї законності і процедурності нормотворчості [15, с. 207]. Німецький філософ і соціолог Ю. Хабермас натомість вважає інакше. Так, з позитивістської точки зору, закон є легітимним (правомірним) тому, що його було прийнято за правильної процедури, але не тому, що він включає в собі за змістом. У суспільстві панує загальний обов'язок дотримання закону і громадянам не потрібно зайвий раз задумуватися над моральністю правових норм, оскільки для нього закон вже є *a priori* правильним. Така впевненість пояснюється участю громадянина в процесі правотворчості, що гарантується йому конституцією і реалізується у формі парламенту держави. Ю. Хабермас вважає, що за кожною особою в суспільстві є «право останньої межі», тобто право самостійно вирішувати, чи дотримуватися певного закону чи ні, базуючись на суто утилітаристських поглядах (тобто на оцінці корисності) – особа має зважити моральність ігнорування закону із, як їй здається, аморальністю його положень [15, с. 163]. З іншого боку, і формальні вимоги законності, і вимоги правової природи норми права у вітчизняному законодавстві є взаємопов'язаними. Наприклад, у ст. 1 Конституції України наша держава проголошується правовою державою, у ст. 3 закріплено, що права і свободи людини й громадянина визнаються найвищою соціальною цінністю, їх утвердження і забезпечення декларується головним обов'язком держави [16]. Отже, вже у перших статтях Конституції України ми бачимо закріплення верховенства права на найвищому юридичному рівні. У той же час положеннями ст. 94 Конституції України регламентовано, що закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування [16], тобто, чітко прослідковуються формальні вимоги законності нормативного акту, до того ж Конституція України, займає найвищу позицію серед нормативно-правових актів у системі вітчизняного законодавства, отже будь-які законодавчі й інші норми рівнем нижче мають прийматися виключно у спосіб і на підставах, передбачених нею. Таким чином правова система нашої держави поєднує в собі і принцип законності, і принцип верховенства права, що створює умови для виключно правового формату нормотворчості.

Додатково дослідники цього напрямку розглядають і чинники, які впливають на дотримання законності в нормативно-правових актах під час правотворчості. Це, зокрема, стосується суб'єктів правотворення безпосередньо, адже саме від їхніх професійних знань та навичок залежатиме якість норм, що в подальшому регулюватимуть суспільство. Відтак не безмістовною є теза про необхідну наявність знань не лише вузькогалузевого спрямування, а уявлення про всю правову систему [17, с. 40]. Ще одним важливим чинником забезпечення законності є заходи зі спрощенням законодавчої бази, при чому під «спрощенням» розуміється затвердження стандартів складення тексту норми таким чином, щоб він був чітким, зрозумілим, легким для сприйняття будь-якою особою та невіддатний двозначному тлумаченню; до цього можна додати загальну систематизацію законодавства, уніфікацію термінології і стандартів правотворчості [18, с. 21]; безсумнівно, ці заходи допоможуть забезпечити законність в правозастосуванні та судочинстві, оскільки складні для розуміння тексти викликатимуть труднощі у громадян, а врегулювання однієї і тієї ж проблематики різними за юридичною силою нормативними актами створюватиме колізії та прогалини у законодавчій базі.

Важливість посилення наукового дослідження предметності законності, зокрема і питань теорії та практики законності нормативно-правових актів, зумовлює необхідність викоремлення відповідних пізнавальних аспектів, які є витребуваними в сучасних умовах розвитку вітчизняної правової системи. Оскільки актуальність проблематики законності нормативно-правових актів з часом лише зростатиме, прогнозуємо, що можна очікуватиме збільшення наукових досліджень

законності нормативно-правових актів у майбутньому. Керуючись цим, вважається за необхідне визначити перелік перспективних напрямків майбутнього пізнання цього напрямку.

Висновки. Очевидно, що велику увагу вдосконалення законності треба приділяти як в контексті теорії, так і практики. Серед ключових векторів подальшої наукової розробки питань законності нормативно-правових актів варто відзначити наступні:

- посилення методологічного забезпечення наукового пізнання законності шляхом поєднання загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, виробивши та взявши за основу відповідний методологічний підхід, як основу сприйняття та розуміння законності;
- здійснення критичного аналізу стану правового забезпечення законності нормативно-правових актів в Україні, визначення та характеристика його недоліків, проведення порівняльного аналізу такого правового забезпечення законності в зарубіжних країнах ЄС;
- удосконалення визначення поняття «законність нормативно-правових актів», відмежування його від інших суміжних понять (наприклад, законність правотворення, законність правозастосування, законність діяльності в сфері права тощо);
- виокремлення та обґрунтування критеріїв виміру законності нормативно-правових актів, з'ясування особливостей практики їх застосування в Україні (особливо з точки зору повноти та системності таких критеріїв, методики здійснення такого виміру);
- визначення особливостей судового та позасудового механізмів оскарження нормативно-правових актів з точки зору їх законності, здійснення порівняльного виміру практики такого оскарження в Україні та зарубіжних країнах ЄС;
- обґрунтування з точки зору юридичної доктрини практичних шляхів посилення законності нормативно-правових актів в Україні.

Підсумовуючи, можна зазначити, що проблематика законності нормативно-правових актів є актуальною темою для сучасних і подальших досліджень, зумовлена необхідністю вдосконалення процесів правотворчості і правозастосування, особливо під час воєнного стану та у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Самохвалов В.В. Законність і справедливість: теоретико-правові та методологічні проблеми співвідношення і взаємодії. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ. 2006. 221 с.
2. Марушій О.А. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правова характеристика: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 216 с.
3. Панасюк О. Деякі аспекти розмежування понять «законність» та «дисципліна»: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 18-19 травня 2018 р.). Суми: Видавничий дім «Ельдорадо». С. 65–68.
4. Шакірзянова І. Політичний режим та законність: взаємодія та взаємозв'язок. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С. 30–37.
5. Dragan M. Mitrović, Gordana Vukadinović. The new Path of Law. From Theory of Chaos to Theory of Law. 25th IVR World Congress LAW SCIENCE AND TECHNOLOGY. Frankfurt am Main. 15–20 August 2011. Series A . No. 010 / 2012. С. 3–5.
6. Андрусяк Т.Г. Теорія держави та права: навч. посіб. Львів : Слово, 2003. 517 с.
7. Оніщенко Н.М. Принцип законності: наукові реалії сьогодення. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 12–17.
8. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛЮБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
9. Левченко О. Законність як правова цінність. *Філософія саду і садівництва в світовій культурі: джерела та новітні інтерпретації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 1 груд. 2023 р.). Умань, 2023. С. 85–87.
10. Гаращук В.М. Сутність, принципи та гарантії законності. Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. Харків, 2000. Вип. 42. С. 108–112.
11. Битяк Ю.П. Адміністративна відповідальність та адміністративне правопорушення. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 151. С. 87–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2020_151_9.
12. Невзоров І. Законність у системі принципів права. Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2003. 19 с.

13. Шморгун О. Правова детермінація законності та дисципліни. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. № 20. С. 150–153.
14. Dyzenhaus D. The Legitimacy of Legality, *The University of Toronto Law Journal*, Winter. 1996. Vol. 46. No. 1 (Winter, 1996). P. 136–172.
15. Хабермас Ю. Фактичність і обґрунтованість: внесок у дискурсійну теорію права і демократичної правової держави. «Suhrkamp». Франкфурт-на-Майні. 1992. 387 с. (Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats, ©1992 Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, Germany).
16. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
17. Пархоменко Н. Конституційна законність як мета, вимога та правовий режим: теоретичні аспекти. *Альманах права. Науково-практичний юридичний журнал*. 2012. Вип. 3. С. 38–43.
18. Лашухін С., Буканов Г. Проблеми правотворення на сучасному етапі розвитку України. *Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали. IV всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 груд. 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 21–24.